

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1941

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Η ΠΑΙΔΟΚΤΟΝΙΑ ΤΗΣ “ΦΟΝΙΣΣΑΣ,”

Όταν έπειτα από σπουδές εις την Λειψίαν επέστρεψα εις τας Άθήνας κατά τό 1907, μεγάλη ύψηρξεν ή έπιθυμία νά γνωρίσω τήν σχεδόν άγνωστον έως τότε δι' έμέ νεοελληνικήν φιλολογίαν. Τά έργα τών περισσότερων συγχρόνων δέν είχαν έκδοθῆ αυτοτελώς και άνευρίσκοντο εις περιοδικά και έφημερίδας, ή αναζητήσις δέ προσέδιδε κάποιον πρόσθετον θέλγητρον εις τήν γνωριμίαν τών ώραίων δημιουργημάτων τῆς μούσης τῆς πατρίδος. Ο Κονδυλάκης, μέ τόν όποιον στενή μέ συνέδεσε φίλτα, ο φίλτατος Παπαντωνίου, ο Καρκαβίτσας, τόν όποιον επίσης έγνώρισα πολύ, ο Χρηστομάνος, ο Ξενόπουλος, ήσαν οι κύριοι και δόκιμοι άντιπρόσωποι τῆς πεζογραφίας, ύπεράνω όμως όλων Ιστατο ή έπιβλητική μορφή του Παπαδιαμάντη. Άλησμόνητη θά παραμείνη ή βραδιά όποτε έγνώρισα τόν σχεδόν θρυλικόν ποιητήν, και έγευματίσαμε εις παντοπωλείον τῆς όδοϋ Βουλῆς. Από τήν συνάντησιν αϋτήν ένθυμούμαι ζωηρώς τας αισιοδόξους γνώμας του Παπαδιαμάντη διά τήν ζωτικότητα τήν έθνικήν και πνευματικήν του έλληνισμού, και μέ ποια άδρά και βαθυστόχαστα έπιχειρήματα παρεμέριζε κάθε αντίθετον άπαισιοδοξίαν. Κατέβαλα προσπάθειαν νά άν. εύρω τά σκορπισμένα διηγήματα ταυ, και κάθε νέον εύρημα άπετέλει άπόλαυσιν. Βαθειά μένει ή έντύπωσις πού μου άφησε τό «Μοιρολόγι τῆς Φώκιας», πού τότε πρωτοεδημοσιεύθη εις τήν «Πατρίδα» (τῆς 13 Μαρτίου 1908). Μέ συγκίνησιν παρηκολούθησα τας ένεργείας διά τόν έορτασμόν τῆς είκοσιπενταετηρίδος του τήν 13ην Μαρτίου 1908 εις τόν «Παρνασσόν», όπου μεταξύ άλλων λόγων ειπε ο Δ. Κακλαμάνος, δημοσιευθέντα τότε εις τήν «Μελέτην» του 1908 (229 35). Εις τόν έορτασμόν αϋτόν ένεργόν μέρος έλαβε και ο προώρως άποθανών Έπαμεινώνδας Δεληγιώργης, όστις και άρθρον περί του Παπαδιαμάντη έγραψεν εις τό «Νέον Άστν» (τῆς 13 Μαρτίου 1908), ένθα τήν εύγενή και συνεσταλμένην εμφάνισιν του έκλεκτου άνδρός συνέκρινε μέ τήν στάσιν του ήρωος τών «Μυστηρίων» του Χάμσου, πού και αϋτός άπηξίου νά καταστήσῃ τρίτους κοινωνούς του έσωτερικού του κόσμου και τών Ικανότητων του, άσχολούμενος μέ πράγματα «μη κοινώς παραδεδεγμένης ώφελείας». Η άδελφή του Δεληγιώργη Σοφία, μελαχροινή καλλονή, μέ μελανά νύκτια βλέφαρα, ήτο κυρία επί τών τιμών τῆς πριγκιπίσσης Μαρίας, και οϋτω έπετεύχθη νά κινηθῆ

τό ένδιαφέρον ταύτης διά τόν άπόκοσμον μονήρη συγγραφέα, τόν μυστικιστήν ψάλτην του Άγίου Έλισσαίου, πού μέ κατάνυξιν έπηγαίναμεν νά τόν άκούσωμεν. Αϋτά όλα είναι θωπευτικά άναμνήσεις τῆς έλπιδούσης νεότητος, άγνοούσης ότι δέν έχουν «τελειωμό του κόσμου τούτου οι καιμοί και οι πόνοι».

•

Στις άριστουργηματικές σελίδες τῆς «Φόνισσας» αναλύεται ή φθοροποιός ψυχασύνθεσις τῆς σατανικής και άποκότου Χαδούλας τῆς Φραγκογιαννοϋς. Μέ τραγικόν ρεαλισμόν περιγράφονται αι φρικιαστικά τῆς έκτελέσεις τρυφερών και άθώων ύπάρξεων. «Έχωσε τούς δύο μακρούς σκληρούς δακτύλους μέσα εις τό στόμα του μικρού [τῆς έγγονῆς τῆς] διά νά τό σκάση.» «Και παρέτεινε τό σκάσιμον επί μακρόν» εϊτα έξάγουσα τούς δακτύλους τῆς από τό μικρόν στόμα, του όποιου ειχε κοπή ή άναπνοή, έδραξεν έξωθεν τόν λαιμόν του βορέφους, και τόν έσφιγξεν επ' όλίγα δευτερόλεπτα. Αϋτό ήτον όλον.» Έπειτα έρχεται ή σειρά τῆς Μ' σούδας και τῆς Τούλας του Γιάννη του Περιβολά, αλλά μέ άλλον θανατηφόρον τρόπον: «Δράξασα μέ τας δύο χείρας τά δύο κοράσια, τά ώθησε μέ μεγάλην βίαν. Έκούσθη μέγας πλαταγισμός. Τά δύο πλάσματα έπλεαν εις τό νερόν τῆς στέρας.» Άπαθής και γρουσουζα παρακολούθει τό πνίξιμον τῆς χρυσης μικρῆς Ξενούλας εις τό φρέαρ: «Έκούσθη πνιγμένη κραυγή, κτύπος, και εϊτα μέγας πλαταγισμός εις τό ύδωρ.» Τελευταίον τό μωρό του Γιάννη του Λυρίγκου: «Παρεμέρισε τό λευκόν πανίον από τήν κεφαλήν τῆς κούνιας, κ' έτεινε τήν χείρα διά νά θωπεύσῃ τό μικρόν, ένϋ τοϋτο έκλαυθμήριζεν. Έφραξε μέ τήν χείρά τῆς τό μικρόν στόμα διά νά μη φωνάξη... Η φωνή του βρέφους έπνίγη. Μιάν χεριάν άκόμη έχρειάζετο νά κάμη ή Φραγκογιαννιοϋ. Μέ τήν άλλην χείρα, του έσφιγξε δυνατά τόν λαιμόν...» Τά κακουργήματα αϋτά τοποθετοϋνται εις ουσικόν περιβάλλον περιγραφόμενον μέ ύπερόχους φράσεις: «... Η άναβάλλουσα τεραστία μορέα έξέτεινε τούς μεγάλους καταπρασίνους κλώνους τῆς, ως χιαστήν εύλογίαν διδομένην σταυροειδώς εις άξιους και άναξιους», — άριστούργημα περιγραφῆς, τό όποιον είναι Ισάξιον τών θαυμαστών φράσεων μέ τας όποιας ο έ

Ε.Υ.Δ. ΜΕΚΕ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ξαιρετικός καλλιτέχνης καὶ ποιητῆς Däubler περιγράφει τὴν Prachtplateau τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου. Καὶ ἄλλοῦ: «Τὰ ὄρνεα τοῦ βουνοῦ, τοῦ πετρώδους καὶ ἠχώδους, τὸ ὁποῖον ἠγείρετο ὀπισθὲν τῆς, ἔρρηξαν μακροὺς κρωγμοὺς, καὶ τὰ πουλάκια τῆς κοιλάδος, τῆς λόχμης, τοῦ μικροῦ δάσους, ἀφῆκαν φαιδράς μελωδίας.» Περιγραφὰὶ ποὺ φαίνονται εἰλημμένα ἀπὸ τὰ δάση τῶν τοπίων τῶν Salomon καὶ Jacob von Ruissdal, — ἀθάνατα πετράδια τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

Τὴν ὕπ' αὐτοῦ περιγραφομένην φθοροποιὸν δράσιν καταδικάζει ὁ χριστιανὸς συγγραφεὺς, φέρων τὴν μάγισσαν εἰς ἀγωνιώδη θάνατον, ἐν τούτοις ὅμως ἐνίστε ἀπορεῖ πῶς νὰ κρίνῃ τὰ ἀλλόκοτα τῶν ἀνθρωπίνων. «Καὶ ἡ λύπη ἦτο χαρὰ, καὶ ἡ θανὴ ἦτο ζωὴ, καὶ ὄλα ἦσαν ἄλλα ἐξ ἄλλων.» Ἄ ἰδοῦ... κανὲν πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι φαίνεται ἀλλὰ πᾶν ἄλλο — μάλλον τὸ ἐναντίον.» Αἱ ἀνάγλυφοι φράσεις, γραμμέναι εἰς ἀριστοτέλειον ὄντως ὕφος («ἐν ἄλλῳ ὁ ἄλλο», Ἡθικ. Νικομ. 1097a 20) περιέχουν ἠχῶ τῆς θεωρίας τοῦ Ἡρακλείτου περὶ γενεσιουργοῦ δυνάμεως τῆς φθορᾶς, καὶ τοῦ Ἐγέλου περὶ ἀθανασίας μόνον τοῦ θανάτου. Ἡ Φόνισσα ὅμως γνωρίζει διατί φονεύει. «Τ' ἀγγελούδια δὲν μεροληπτοῦν οὔτε χαρίζονται, καὶ παίρνουν ἀδιακρίτως εἰς τὸν παράδεισον ἀγόρια καὶ κοράσια. Περισσότερα μάλιστα ἀγόρια... Τὰ κορίτσια εἶν' ἐφτάψυχα... Δυσκόλως ἀρρωστοῦν καὶ σπανίως ἀποθνήσκουν. Δὲν ἔπρεπεν ἡμεῖς, ὡς καλοὶ χριστιανοί, νὰ βοηθῶμεν τὸ ἔργον τῶν ἀγγέλων;... Τὰ ἀπειράριθμα θηλυκὰ τῆς φτωχολογιάς... εἶνε τὰ μόνα ἐφτάψυχα... διὰ νὰ κολάζουν τοὺς γονεῖς των... Ἄ! ὅσον τὸ συλλογίζεται κανεὶς, ψηλώνει ὁ νοῦς του!» Ὁ γάμος τῶν κοριτσιῶν, μὲ τὴν σπάνιν, τὸν ξενιτευμόν, τὰς ὑπερμέτρους ἀπαιτήσεις τῶν γαμβρῶν, εἶνε δύσκολος, δι' αὐτὸ «νὰ μὴ σώσουν!... νὰ μὴν πᾶνε παραπάνω... Ἔτσι τοῦρχειται τὰνθρώπου, τὴν ὥραν ποὺ γεννιῶνται νὰ τὰ καρυδοπνίγῃ». «Πᾶσα πτωχὴ οἰκογένεια, πᾶσα μήτηρ χήρα... ταλαιπωρουμένη, ξενοδουλεύουσα... συλλέγουσα φύλλα, παράγουσα ὀλίγην μέταξαν, ἢ τρέφουσα δύο ἢ τρεῖς αἴγας ἢ ἀμνάδας... φορολογουμένη ἀσπλάχνως, τρώγουσα κρίθινον ἄρτον ποτισμένον μὲ ἰδρωτὰ ἀλμυρὸν — ὤφειλεν ἐξ ἅπαντος ν' ἀποκαταστήσῃ ὄλα τὰ θήλεα ταῦτα, καὶ νὰ δώσῃ πέντε, ἔξ ἢ ἐπτὰ προίκας». Ὁ φίλος δοκιμώτατος παλαίμαχος τῆς φιλολογίας καὶ ἱστοριοδίφης κ. Γιάννης Βλαχογιάννης συνεσχέτισε («Νέα Ἐστία» 1938, 23, 9-12) ταῦτα μὲ τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὰς Σποράδας καὶ τὸ Αἰγαῖον ἴσχυσε δίκαιον μητρωνυμικόν, δίκαιον τῆς πρώτης θυγατέρας, ὁ νόμος τῆς «κανακάρᾶς», καθ' ὃν αὕτη ἔπαιρνε προίκα τὸ σπίτι τῆς μητρὸς τῆς καὶ τὸ διαμαντικόν,

ἐναντίον τοῦ ὁποῖου ἐξηγέρθη σφοδρῶς ἡ κοινὴ γνώμη. Διὰ νὰ ματαιωθῇ λοιπὸν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου, ὑπάρχει ἡ ἐνδόμυχος πρόθεσις νὰ τεθῇ ἐκποδὼν ἡ προνομιοῦχος.

Ἐὰν ἀπὸ γενικωτέρας σκοπιᾶς κοινωνικῆς καὶ ἐθνογραφικῆς ἐξετασθῇ ἡ παιδοκτονία, ὡς αὕτη τῆς Φόνισσας καὶ ἄλλαι, δύναται ἴσως νὰ λεχθῇ ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ ἐπιβίωσιν, περίλειμμα, παλαιωτάτων ἐθιμῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων, ἐξ ὧν τινα καὶ μέχρι σήμερον διατηροῦνται. Πράγματι ἡ ἐθνογραφία τῶν ἀγρίων καὶ βαρβάρων συνήνησε συχνὰ παραδείγματα φόνου γερόντων, ἀσθενῶν καὶ παιδῶν, δηλαδὴ ἀδυνατῶν ὑπάρξεων. Οἱ φόνοι οὗτοι ἀποτελοῦν θεσμόν τοσαύτης ἐπιβολῆς, ὥστε συχνότατα αὐτὰ τὰ θύματα ἀπαιτοῦν τὴν ἐφαρμογὴν του. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ παραδόξου τούτου φαινομένου πολλαχῶς ἀψησώλησε τὴν Ἐπιστήμην καὶ σχετικῶς ἔχουν διατυπωθῆ διάφοροι θεωρίαι. Ἡ θεωρία τῆς ἐξελιξέως διδάσκει ὅτι οἱ λαοὶ ἐξελλίσσονται ἀπὸ τῆς σκληρότητος τῆς πρωτογενοῦς περιόδου εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν πολιτισμένων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν γίνεται γενικῶς ἀποδεκτόν, διότι ἀκριβῆς ἔρευνα καταδεικνύει ὅτι ἡ θανάτωσις ἀδυνατῶν σπανίως γίνεται ἐξ ἐλλείψεως ἀγάπης ἢ φροντίδος, ἐνίστε μάλιστα αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ αἰσθήματα ὠθοῦν πρὸς τὴν ἐξόντωσιν. Αἱ θανατώσεις συνήθως γίνονται ἢ ἐξ ἀνάγκης ἢ ἐκ προλήψεως. Κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς νομαδικότητος, οἱ περιπλανώμενοι πρωτόγονοι ἀπαλλάσσονται τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος, ποὺ ἐκ τῆς ἀδυναμίας των ἀποτελοῦν πρόσκομμα διὰ τὴν πορείαν. Ὁ νομοδιδάσκαλος Jhering ἀπέδειξε τοῦτο διὰ τοὺς Ἰνδοευρωπαίους. Ὁ ψυχίατρος Freud προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ τὰς θανατώσεις ταύτας ὀφειλομένας εἰς ἐρωτικὸν ἀνταγωνισμόν, ἀλλ' ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἐγένετο, παρὰ τὸ κύρος τοῦ Freud, εὐρύτερον ἀποδεκτὴ. Τετάρτη καὶ ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα εἶνε ἡ θεωρία τοῦ ἐπιφανοῦς Γάλλου ψυχολόγου καὶ κοινωνιολόγου Levy-Bruhl. Αὐτὸς παραδέχεται ὅτι εἰς τὰς πράξεις των οἱ λαοὶ ὑπέκουν εἰς συλλογικὰς παραστάσεις (représentations collectives) καθοδηγητρίαις αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς τοὺς πρωτογόνους ἔχουν μαγικὸν χαρακτήρα. Εἰς τοὺς πρωτογόνους, παρὰ τὸν πραγματικὸν κόσμον (monde réel ἢ profane), ὑπάρχει ὁ κόσμος τοῦ ὑπερέραν (monde sacré, surajouté au réel), ἐξ οὗ προέρχονται αἱ μαγικαὶ τῶν ἀνθρώπων παραστάσεις. Κάθε ἀπρόοπτον καὶ κάθε δυσάρεστον ἀποδίδεται εἰς τὰς ὑπεργείους δυνάμεις, ὁ θάνατος, ἀντὶ νὰ θεωρεῖται ὡς φυσικὸν φαινόμενον, ἀποδίδεται εἰς ἐπιρροὰς μὴ ὑποπιπτούσας εἰς τὰς αἰσθήσεις. Ἡ τελευταία αὕτη θεωρία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τὴν

ἐπιβίωσιν, τὸ περίλειμμα τοῦ φαινομένου τῆς Φόνισσας, ἐκ παραλλήλου καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ νόμου τῆς κανακαρᾶς, ὡς προσπάθειαν ἀποτροπῆς τῶν δυστυχημάτων ποῦ ἀπειλεῖ ἡ ὑπερπληθῶρα θηλέων, ἢ ὡς ἐπιδίωξιν, εἰς ὑπερβολὴν ἐξικνουμένη, ἀπολυτρώσεως τούτων ἀπὸ τὰ δεινὰ ποῦ τοὺς ἐπιφυλάσ-

σει ἡ ζωὴ. Δι' αὐτὸ ἄλλως τε καὶ ἡ Φόνισσα εἶνε μάγισσα, ἔχουσα ἐπαφὴν μετὰ τὰς ὑπερκοσμίους μυστηριώδεις ἀγνώστους δυνάμεις, γνωρίζουσα ἰατροσόφια («ἔδιδε βότανα, ἔκαμνε κηραλοιφάς, ἐξετέλει ἐντριβάς, ἐθεράπευε τὴν βασκανίαν, παρεσκεύαζε φάρμακα...»), ἰατρίσσα, ἰέρεια, μάγισσα, φαρμακεύτρια, στραγγαλίστρια!

Γ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

Καθηγητὴς τῆς Ἀνωτ. Σχολῆς
Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΑΝΤΑΣ

Τὸ μνημεῖο τοῦ Παπαδιαμάντη
στὴ Σκίαθο, στὴν εἴσοδο τοῦ Μπουρτζι.